

**YANGI TAHRIRDAGI O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
KONSTITUTSIYASIDA AYOLLARNING HUQUQLARINI TA’MINLASHNING
KAFOLATLARI**

Habibullayev Muhammadrajab Obidjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti, tarix fakulteti, yurisprudensiya

yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

e-mail: muhammadrajabh18@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 11.04.2026

Revised: 12.04.2026

Accepted: 13.04.2026

KALIT SO‘ZLAR:

konstitutsiya, gender tengligi, xotin-qizlar, ayollar huquqi, davlat siyosati, Oila kodeksi, Yangi O‘zbekiston.

Maqolada O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida ayollarning huquqlarini ta‘minlash, gender tenglikni mustahkamlash va xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy hamda iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan huquqiy kafolatlar tahlil qilingan. Unda “gender” tushunchasining mazmuni, ayollarning jamiyatdagi o‘rni va davlat tomonidan ko‘rilayotgan tizimli chora-tadbirlar yoritiladi. Konstitutsiyaning tegishli moddalarida ayollar va erkaklarning teng huquqliligi, mehnat huquqlarini himoyalash, homiladorlik yoki bolali bo‘lish sababli kamsitishni taqiqlovchi normalarning joriy etilgani qayd etiladi. Shuningdek, gender siyosatini amalga oshirishda davlat organlari, Respublika komissiyasi, xalqaro standartlar va milliy qonunchilikning o‘zaro uyg‘unligi tahlil etiladi. Statistika misolida ayollarning ta‘lim, siyosat, tadbirkorlik va davlat boshqaruvidagi ulushi oshib borayotgani ko‘rsatiladi. Maqola gender tenglikni ta‘minlash jamiyat barqarorligi, adolat va demokratik taraqqiyotning muhim omili ekanini asoslab beradi.

“Gender” tushunchasining lug‘aviy ma’nosi lotincha “genus”, ya’ni “jins” ma’nosini anglatadi.[1] Agarda, biologik jins insonlarni ayol va erkaklarga ajratadigan bo‘lsa, gender – bu ayol va erkaklarning jamiyatdagi o‘rnini ajratishga qaratilgan. Jamiyatda ayol va erkaklarning o‘z o‘rnini topishi va belgilashi uchun davlat ularga bir xil sharoit va imkoniyat yaratib berishi gender tenglikni ta’minlashda asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, davlatning asosiy huquqiy hujjati bo‘lib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlashga, shuningdek, jamiyatdagi adolat, tenglik vabarqarorlikni ta’minlashga qaratilgan. Gender tenglik, ayniqsa ayollar va erkaklar o‘rtasidagi huquqiy tenglik, O‘zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyasida muhim o‘rin tutadi. Konstitutsiya gender tenglikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi, chunki u barcha fuqarolarni, jinsidan qat’iy nazar, teng huquqlarga ega deb belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan tamoyillar, ayollar va erkaklar o‘rtasidagi huquqlarga ega bo‘lishni ta’minlash uchun asosiy huquqiy kafolatlarni taqdim etadi. Ayollarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy faoliyatlarda teng huquqlarga ega bo‘lishi, davlatning rivojlanishining ajralmas qismi sifatida e’tirof etiladi. O‘zbekiston hukumati tomonidan qabulqilingan bir qator qonunlar va siyosatlar, jumladan, ayollarga qarshi zo‘ravonlikni oldini olishga qaratilgan normativlar, gender tenglikni ta’minlashga qaratilgan amaliy choralar sifatida muhim ahamiyatga ega.

Bugun jamiyatda ayollarimiz ancha faol, kechagi juratsizlik kunlarini asta sekin tark etyapmiz. Bugun O‘zbekistonda ayollarga bo‘lgan ishonch, hurmat ancha o‘zgargan. Masalan, endilikda O‘zbekistonda qabul qilinadigan qonun hujjatlari gender ekspertizadan o‘tkaziladi. Bu bo‘yicha Vazirlar Mahkamasi maxsus nizmoni ham tasdiqladi. Umuman gender tenglik masalari bo‘yicha bugungi ahvol, ayollarning jamiyatdagi o‘rni, faolligi va mavqeyini amalga oshirish bo‘yicha masalalar va ularni qiynayaotgan muammolar haqida davlatimiz yetarlicha qayg‘urmoqda. Oliy Majlis Senati va xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish, gender tengligi hamda oila masalalari bo‘yicha Respublika komissiyasi Konsitutsiyaning ijrosini ta’minlash maqsadida o‘zining majlisida 2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tengligiga erishish strategiyasi ijrosini muhokama qilgan.

Davlatimiz rahbari boshchiligida mamlakatimiz xotin-qizlarini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning faolligini oshirish va salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Yaqin yillarda hukumatimiz xotin-qizlarning manfaatlarini himoya qilishning qonunchilik va insonparvarlik negizini mustahkamlash yo‘lida muhim choralar ko‘rmoqda. Ushbu yo‘nalishda 200 dan ortiq kompleks chora-tadbirlar izchil amalga oshirilayotgani tufayli xotin-qizlarning jamiyatdagi

o'rni va nufuzi sezilarli darajada mustahkamlandi. Jumladan, oliy ta'limning bakalavriat bosqichida xotin-qizlarning ulushi 38 foizdan 53 foizgacha oshdi. Magistratura bosqichida bu ko'rsatkich 34 foizdan 66 foizgacha ko'tarildi. Doktoranturada tahsil olayotgan xotin-qizlar soni esa 576 nafardan 4129 nafarga yetdi. Ayniqsa, iqtisodiyot tarmoqlarida ayollarning faolligi ortib, tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi xotin-qizlar soni 69 ming nafardan 262 ming nafargacha ko'paydi. Siyosiy sohada ayollar ulushi sezilarli darajada oshdi: siyosiy partiyalardagi ulushi 30 foizdan 41 foizga, parlamentdagi ulushi esa 16,4 foizdan 34 foizgacha yetdi. Parlamentlar ittifoqi tomonidan yuritiladigan parlamentdagi ayollar ulushi reytingida O'zbekiston 193 ta mamlakat orasida 130-o'ringan 32-o'ringa ko'tarilib, 92 pog'ona yuqoriladi. Jahon banking gender tengligi bo'yicha so'nggi hisobotida O'zbekiston dunyodagi eng tez rivojlanayotgan 5 ta mamlakat qatoriga kiritildi[2].

Dasturda xotin-qizlarning iqtisodiy erkinligini, bandligini ta'minlash, ularni sifatli va yuqori daromadli kasblarga o'qitish bo'yicha mavjud muammolar ham muhokama qilingan. Ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj — migratsiyadan qaytgan yoki jazoni ijro etish muassasalaridan chiqqan ayollarga ko'rsatilayotgan xizmatlar, ularning bandligini ta'minlashdagi muammolar alohida ko'rib chiqildi. Shuningdek, mamlakatimizda gender tengligini ta'minlash bo'yicha mas'ullarga Gender tengligi strategiyasini 2026-yilgacha amalga oshirish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqish topshirig'i berildi. Dasturda davlat fuqarolik xizmatida va milliy kadrlar zaxirasida xotin-qizlar ulushini oshirish, ta'lim va axborot texnologiyalari sohasida ularning ishtirokini kengaytirish, raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish, iqtisodiy imkoniyatlarini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, tazyiq va zo'rvonlikning oldini olish mexanizmlarini kuchaytirish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. Bundan tashqari, oilaviy-maishiy zo'rvonlik va uning oqibatlari, bu boradagi mavjud muammolar muhokamasi ham alohida ko'tarildi. Zo'rvonlikdan jabrlangan ayollarga davlat tomonidan ijtimoiy yordam ko'rsatish, ularning sog'lig'ini tiklash, ruhiy rehabilitatsiya jarayonlarini tashkil etish bo'yicha katta ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda.

Siyosiy sohada esa xotin-qizlarning faol ishtirokini kengaytirish uchun muhim chora-tadbirlar ko'zda tutilgan. Saylov kodeksining 70 va 91-moddalariga muvofiq, siyosiy partiyalar tomonidan Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va mahalliy Kengashlarga ko'rsatiladigan nomzodlarning kamida o'ttiz foizi ayollardan iborat bo'lishi shart. Bu norma xotin-qizlar va erkaklarga teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash prinsiplariga to'liq mos keladi hamda ularning siyosiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, ayollar ham siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonlarida erkaklar bilan teng ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Iqtisodiy sohada ham qonun xotin-qizlar va erkaklar uchun teng sharoitlarni

ta'minlashni belgilaydi. Davlat organlari va tashkilotlar rahbarlari jamiyatning iqtisodiy resurslaridan teng foydalanish imkonini yaratishlari shart. Davlat esa o'z navbatida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda, moliyaviy yordam va kreditlar ajratishda erkaklar va ayollar o'rtasida teng imkoniyatlarni kafolatlaydi. Bu iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, qonunda ayrim holatlar jinsiy kamsitish sifatida qaralmasligi ham alohida qayd etilgan. Masalan, bola tug'ish, ona suti bilan oziqlantirish, muddatli harbiy xizmatga chaqirish, gender siyosatini amalga oshirishda vaqtinchalik maxsus choralar ko'rish, xotin-qizlar va erkaklarning mehnatini muhofaza qilishda reproduktiv salomatlikni saqlash kabi holatlar kamsitish hisoblanmaydi. Chunki bu holatlar biologik, ijtimoiy va huquqiy jihatdan asoslangan farqlardir. Shunday qilib, O'zbekiston Respublikasining xalqaro huquqiy majburiyatlari milliy qonunchilik tizimining muhim tarkibiy qismiga aylangan. Xususan, ayollar va erkaklarning teng huquq hamda imkoniyatlarini ta'minlash borasidagi xalqaro me'yorlar mamlakatimiz qonunchiligida mustahkam huquqiy asos sifatida o'z ifodasini topgan. "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun xalqaro huquqning ilg'or tamoyillariga tayanadi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 58-moddasida "Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar"[3] degan norma mustahkamlab qo'yilgani ham ushbu sohada davlat siyosatining poydevorini tashkil etadi. Bu qonuniy asoslar mamlakatda gender siyosatini amalda tatbiq etish uchun mustahkam zamin yaratdi. Bugungi kunda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni rahbarlik lavozimlariga tayyorlash, tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Misol uchun, har bir viloyat, tuman va shahar hokimliklarida xotin-qizlar masalalari bo'yicha maslahatchi lavozimi joriy etilgan. Shuningdek, "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari" kabi tizimlar orqali ayollarning ijtimoiy muammolarini hal etish, ularni moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llabquvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish, gender tenglik va oila masalalari bo'yicha Respublika komissiyasi mamlakat miqyosida gender tengligini ta'minlashning muhim mexanizmi hisoblanadi. Mazkur komissiya davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda faoliyat yuritib, ayollarni ijtimoiy-siyosiy hayotga jalb etish, ularning huquqlarini himoya qilish, shuningdek, gender stereotiplarini kamaytirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Komissiya nafaqat siyosiy darajadagi tashabbuslarni ilgari suradi, balki joylardagi xotin-qizlar faoliyatini muvofiqlashtirishda ham muhim o'rin tutadi. Hududlarda viloyat, tuman va shahar darajasida xotin-qizlar masalalari bo'yicha kengashlar va ishchi guruhlar tashkil etilgan bo'lib, ular

Respublika komissiyasi bilan uzviy hamkorlikda ishlaydi. Bundan tashqari, gender tengligi sohasidagi davlat boshqaruvining yana bir muhim bo'g'ini — davlat organlarining o'z vakolatlari doirasidagi faoliyatidir. Har bir vazirlik, idora yoki muassasa o'z sohasida ayollar va erkaklar uchun teng sharoit yaratish, kamsitish holatlarining oldini olish, ish joylarida teng imkoniyatlar tizimini joriy etish bo'yicha ichki siyosat yuritadi. Masalan, Ta'lim, Bandlik, Sog'liqni saqlash, Ichki ishlar, Adliya vazirliklari o'z yo'nalishlari bo'yicha gender tengligi masalalariga alohida e'tibor qaratmoqda. Shu tarzda, O'zbekistonda gender tengligini ta'minlashda davlat siyosati markazdan joylarga qadar izchil tizim asosida tashkil etilgan. Har bir bo'g'inning maqsadi — erkaklar va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlarni amalda ta'minlash, jamiyatda adolat, hurmat va o'zaro ishonch muhitini yaratishdir.

O'zbekiston Respublikasining Oila va Mehnat kodekslarida ham ayollarning erkaklar bilan teng huquqli ekanligini ifodalovchi qator qoidalarni ko'rish mumkin. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 2-moddasida oilaviy munosabatlarni tartibga solish erkak va ayolning ixtiyoriy ravishda nikohlanib tuzgan ittifoqi, er va xotinning shaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligi, ichki oilaviy masalalarning o'zaro kelishuv yo'li bilan hal qilinishi ustuvorligi tamoyillari asosida amalga oshirilishi belgilangan. Bundan tashqari, ushbu qonunda ona va bola manfaatlarini muhofaza qilish ayollarning mehnati va sog'ligini saqlashga doir maxsus tadbirlar ko'rish, mehnatni onalik bilan bog'lab qo'shib olib borish uchun ayollarga sharoit yaratish, onalik va bolalikni huquqiy himoya qilish, moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash yo'li bilan ta'minlanadi, deb ko'rsatilgan (Oila kodeksi 4-modda)[4–123-bet].

Mamlakatimizda xotin-qizlarning mehnat huquqlarini himoya qilish, ularni har taraflama qo'llab-quvvatlash hamda intellektual va ijodiy salohiyatini mustahkamlash borasida olib borilayotgan ishlarga qarmasdan, homilador va 3 yoshga to'lmagan bolalari bor ayollarning mehnat huquqlari buzilishi va ular o'zlariga berilgan imtiyozlardan to'liq foydalana olmayotganligi holatlari hali ham uchrab turibdi. Shunday holatlarni bartaraf etish maqsadida yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 42-moddasida: "Homiladorligi yoki bolasi borligi sababli ayollarni ishga qabul qilishni rad etish, ishdan bo'shatish va ularning ish haqini kamaytirish taqiqlanadi"[3], deb belgilandi. Ushbu masalaga davlatimiz rahbari e'tibor qaratarkan, yangi avlodni dunyoga keltirayotgan, farzandlar tarbiyasi bilan shug'ullanayotgan ayollarga azal-azaldan xalqimiz alohida g'amxo'rlik ko'rsatib kelganini ta'kidlagani bejiz emas.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining 85-maqsadi doirasida ham ayollar orasidagi ishsizlik darajasini 2 baravar kamaytirish, ish bilan band bo'lmagan xotin-qizlarni tadbirkorlikka jalb qilish va o'zini o'zi band qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni

amalgam oshirish ishlari belgilangan. Taraqqiyot strategiyasining 69-maqshadi doirasida xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash, munosib ish topishlariga har tomonlama ko'maklashish, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko'paytirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash masalasi qo'yilgan[5].

Ayollarning siyosiy va iqtisodiy faoliyatdagi ishtirokini kengaytirish, ularning huquqlarini himoya qilish va mehnat bozorida teng imkoniyatlarni yaratish uchun maxsus dasturlarni amalga oshirish zarur. Shuningdek, jamiyatda gender tenglikni ta'minlash, ayollarga nisbatan barchashakllardagi diskriminatsiyaning oldini olish uchun huquqiy va ijtimoiy chora-tadbirlar yanada kuchaytirilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining gender tenglikni ta'minlashdagi roli, nafaqat huquqiy asos, balki jamiyatda barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun muhim vositasifatida xizmat qiladi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, qonunlar va siyosatlarining amaliyoti, o'z navbatida, gender tenglikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Konstitutsiyaning gender tenglikka doir tamoyillarini kuchaytirish va amaliyotda to'liq amalga oshirish orqali, O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash bo'yicha samarali natijalarga erishish mumkin. Bu nafaqat ayollarning huquq va erkinliklarini kengaytirishga, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish va demokratiyaning mustahkamlanishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Gender>
2. Kun.uz ma'lumotnomasi <https://kun.uz/48548464#>
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
4. Inson huquqlari, Darslik. Toshkent-2021
5. Kamila Olimova, Yangi Konstitutsiyada xotin-qizlarning huquqlari kafolatlangan.
6. Oila kodeksi
7. Mehnat kodeksi
8. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi